

6. Laruelle, F. Theory of Identities / François Laruelle // Transl. by Alyosha Edlebi. – New York: Columbia University Press, 2016. – 270 p.
7. Nottale, L. Fractal Space-Time and Microphysics: Towards a Theory of Scale Relativity / Laurent Nottale. – River Edge, New Jersey: World Scientific, 1993. – 333 p.
8. Nottale, L. Scale Relativity And Fractal Space-Time: A New Approach to Unifying Relativity and Quantum Mechanics / Laurent Nottale. – London: Imperial College Press, 2011. – 742 p.
9. Vrobel, S. Fractal time: Why a Watched Kettle Never Boils / Susie Vrobel. – New Jersey: World Scientific, 2011. – 297 p.
10. Welch, K. A Fractal Topology of Time: Implications for Consciousness and Cosmology / Kerri Welch. – San Francisco, CA: California Institute of Integral Studies, 2010. – 208 p.

ФІЛАСОФСКАЯ ПРАНКНЁННАСЦЬ І. УЛ. КАНЧЭЎСКАГА Ў СУТНАСЦЬ ІДЭНТЫЧНАСЦІ БЕЛАРУСАЎ

А. І. Смолік

Пошук свайго беларускага шляху, як і пытанне ідэнтычнасці, у час дзяржаўна-культурнага адраджэння былі надзвычай актуальнымі. Да гэтай праблемы звярталіся многія грамадскія дзеячы [2; 3]. Але толькі І. Канчэўскі надаў гэтай праблеме метафізічнае вымярэнне. Праблема фарміравання ўласнай ідэнтычнасці і пошук сваіх ідэалаў найбольш выразна праяўляецца ў яго філасофскім эсе «Адвечным шляхам: даследзіны беларускага сьветагляду», выдадзеным у 1921 г. у Вільні. Ужо ў назве адчуваецца кантэкст беларускай ідэнтычнасці [1].

Прычыну размытай, невыразнай ідэнтычнасці І. Канчэўскі бачыў у адсутнасці «ўласных форм жыцця» і ў панаванні чужых форм. З гэтай нагоды філосаф грунтоўна прааналізаваў трансфармацыю форм жыцця. Абапіраючыся на канцэпцыю «культурна-гістарычных тыпаў», ён разгледзеў гісторыю еўрапейскай культуры як гісторыю форм. І. Канчэўскі заўважае, што на еўрапейскую культуру заметна паўплывала антычная культура. Але еўрапейскія народы, адзначае філосаф, прынялі толькі яе форму, не дух. Аднак змест і форма ўтвараюць дыялектычнае адзінства, і гэта аднабаковае запазычанне прывяло да негатыўных наступстваў. Форма жыцця замест таго, каб служыць чалавеку, пачала валодаць ім, сціскаючы і затрымліваючы яго духоўныя імкненні. Аўтар эсе піша: «...чым слабей разьвіта духовасць чалавека, тым большую вагу набірае форма: звычай, догмат, дактрына, незразумелы лёзунг», «чым душа цяжней, тым панаваньне формулы непадзельней» [1, с. 22]. У выніку еўрапейскае грамадства набывае культуру, якую І. Канчэўскі называе «духовым мяшчанствам», якая абапіраецца на дзве сілы – моду і дысцыпліну. З

дапамогай іх адбылася экспансія на беларускія землі чужых форм як з Захаду, так і з Усходу. Самай моцнай экспансія заходняй і ўсходняй культур была ў XVIII–XIX стст. У сувязі з гэтым І. Канчэўскі вызначае важнейшую задачу нацыянальна-культурнага адраджэння: вызваленне ад чужых, «мёртвых» форм і стварэнне «беларускіх формаў жыцця» [1, с. 17]. Але філосаф не адмаўляецца ад формы наогул, а лічыць неабходным падходзіць да яе творча, не прывязваюцца да пэўнай формы.

Праграма пераадолення чужых форм засноўваецца на ідэі «ліючайся формы». Абапіраючыся на тэзіс Геракліта, што нельга двойчы ўвайсці ў адну раку, усё цячэ, усё мяняецца, аўтар эсэ лічыць неабходным трымацца той формы, якая ўвесь час мяняецца. Праз увядзенне паняцця «ліючаяся форма» І. Канчэўскі выходзіць на сутнасць творчасці, якую ён даследуе ў двух аспектах: містычным (як касмічная сіла) і сацыяльным (як асноўны прынцып грамадскага жыцця). Містычную сутнасць творчасці ён бачыць у акце стварэння свету. У матэрыі як пачатку ўсяго існуючага зліты ўсе сілы: творчыя і дэструктыўныя, варожыя і прыяцельскія, але сама матэрыя – ёсць магчымасць тварыць, а не сама творчасць. Толькі чалавек на пэўным этапе эвалюцыі прыроды прыходзіць у свет, каб «развярнуць усю моц сваёй творчасці, каб зліцца ў творчым тэмпе сусветнага дыхання сусветнай гармоніі» [1, с. 28].

Сацыяльны аспект творчасці разумеецца І. Канчэўскім як абавязак свабоднай, маральна трывайай творчасці ва ўсіх праявах жыцця – эканамічнай, сацыяльна-палітычнай і духоўнай. Тут жа ён адзначае, што ў тагачасным беларускім грамадстве адсутнічаюць умовы для сацыяльнай творчасці. Па-першае, пэўнымі сацыяльнымі формамі карыстаюцца пануючыя класы і штучна затрымліваюць іх развіццё. Па-другое, для сацыяльнай творчасці патрэбны значна больш спрыяльныя абставіны ў параўнанні з творчасцю індывідуальнай. Неабходнай умовай творчасці, на думку філосафа, з’яўляецца адсутнасць прымусу, гэта значыць палітычная незалежнасць, якая разглядаецца ім як падстава «грамадзкай творчасці, гэтай творчасці і не хапала» [1, с. 34]. Творчасць І. Канчэўскі звязвае з неабходнасцю разбурэння. Творачы новыя формы грамадскага жыцця, мы з неабходнасцю разбураем старыя. Аднак творчасць і разбурэнне, сцвярджае аўтар, павінны быць не толькі ўзаемазвязаны, але і ўраўнаважаны.

Такім чынам, вырашэнне праблемы беларускай ідэнтычнасці бачылася аўтару эсэ як стварэнне беларускіх форм жыцця і разбурэнне чужых (як усходніх, так і заходніх) форм. Этыка-сацыялагічная канцэпцыя І. Канчэўскага была ўспрынята неадназначна тагачаснымі прадстаўнікамі беларускай гуманітарнай думкі. На старонках штотыднёвіка «PzegaldWilenski» распачалася вострая дыскусія адносна кірунку развіцця беларускай культуры. Некаторыя аўтары абвінавачвалі філосафа ў анархізме за негатыўную ацэнку ўсіх тагачасных палітычных партый і

кірункаў. Другія яго праграму дасягнення незалежнасці называлі ўтапічнай. Але незалежна ад супрацьлеглых ацэнак тэксту філасофскага эсэ крытыкі сыходзіліся ў адным, што ў кожным выяўленні яго працы перш за ўсё было відаць вялікае замілаванне да чалавека. І чалавека, вольнага ад духоўнага, палітычнага і эканамічнага рабства, ён хацеў бачыць у беларусе. Безумоўна, праблема беларускай ідэнтычнасці з'яўляецца найбольш складанай у гуманітарных навукх, яна з'яўляецца прадметам і сучасных даследаванняў. І. Канчэўскі першы, хто сістэмна на аснове глыбокага навуковага аналізу зрабіў спробу вызначыць важнейшыя падыходы да яе вырашэння.

Літаратура і крыніцы

1. Абдзіраловіч, І. Адвечным шляхам: дасьледзіны беларускага сьветагляду / І. Абдзіраловіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1993. – 44 с.
2. Богданович, М. Белорусское возрождение / М. Богданович // Украинская жизнь. – 1915. – № 12. – С. 17–21.
3. Купала, Я. П'есы. Публіцыстыка. Янка Купала пра сябе / Я. Купала // Укл. і прад. Н. Гілевіча. – Мінск: Кніга, 2002. – 522 с.